

WITOLD MACIEJEWSKI

PRZEKŁAD, ORIENT, SŁUŻBY I *ACTION*

Wśród druków XVII-wiecznych opracowania bibliograficzne (Stina Hansson 1982, Bibliografia Estreichera) wymieniają tekst przełożony na język szwedzki z języka polskiego, zapewne jeden z najstarszych opublikowanych. Tekst może wzbudzić zainteresowanie nie tyle dla swej dawności i walorów gramatycznych, ile z racji otoczki historycznej, a szczególnie wydaje się on godny uwagi badaczy historii stosunków polsko-szwedzkich. Może także zainteresować historyków literatury nurtu sienkiewiczowskiego i kresowego, a nawet historyków wywiadu. Tom *in honorem* Andrzeja Uggli jest właściwym miejscem dla przypomnienia tej szczególnej narracji.

Druk znany jest bibliografii Estreichera (1898):

91101, Ett Förmaningz-breff, aff en widb turckiske hofwet til Herr Castellanum Czarniozensem, verterat uthur polniska, åhr 1673. Miejsce i rok wydania: B.m. b.r. (Stockholm, 1673). Opis/komentarz: w 4ce, k. 2., zob. <http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/baza/91101.html>.

Tytuł odnotowany został z drobnym błędem; zamiast *widb* powinno być *widh*. Brak jest identyfikacji autora, roku i miejsca wydania, na karcie tytułowej niewyraźnie odbita jest pieczęć Biblioteki Królewskiej w Sztokholmie, gdzie oryginał obecnie jest przechowywany. Podany w nawiasie rok 1673 – przypuszczalny rok publikacji – został zaczerpnięty z tytułu. Druk zna także Kazimierz Ślaski (1977: 206); wymienia go w akapicie poświęconym skandynawskim drukom okolicznościowym z epoki obok przekładu listu Jana Sobieskiego do Marysieński, pisanym po wiktorii wiedeńskiej.

Nie znalazłem dotąd polskiego oryginału. Natomiast wśród odpisów z teki Naruszewicza (Kluczycki 1881: 1235–1236) znajduje się łacińska „Kopia listu pisanego z Turek do Jmci Pana Kasztellana Czarniochowskiego, anno 1673, in Februario”, którą przytaczam w dalszej kolejności.

Publikację traktuję głównie jako prezentację materiału źródłowego, obydwie wersje posłużą mi jednak porównaniu i nieśmiałej spekulacji na temat identyfikacji autora i odbiorcy listu – obaj, z względów po części zrozumiałych, nie są wprost wymienieni ani w przekładzie szwedzkim, ani w wersji łacińskiej.

1. Tekst przekładu szwedzkiego

Tekst szwedzki, z racji swej względnie dobrej jakości i wyrazistości fraktury, zamieszczam *in extenso*; transkrypcja z rozczłonkowaniem na akapity wydaje się jednak niezbędna. Z braku polskiego oryginału podaję również tłumaczenie.

Transkrypcja na współczesną antykwę, obok przekład polski:

Ett Förmanings-Breff Aff en
Widh Turckiske Hofwet Til Herr
Castellanum Czarniozenssem ver-
terat uthur Polniska, Åhr 1673

List-przestroga od kogoś przy
dworze tureckim do Pana Kasz-
telana *Czarniozeńskiego* przeło-
żony z polskiego roku 1673

Durchleuchtige Herr Castellan(us)
Czarniozensis

JM Pan Kasztelan *Czarniozenski*

1. Jagh hafwer funnit godt och rådeligit at skrifwa Eders Durchl. med thenna *occasion*, ther en Polnisk Adelsman med Gudz hielp tilbaka i sitt Fädernesland föreeser.

2. Jagh skrifwer intet til alla Herrar *Commissarier*, effter som iagh weet at the i Pälén långt ifrån hwar andra boo, men Eders Durchl. när widh wår Keysares *Grentzer residerar*.

3. Tå högstbemälte wår Keysare är kommen til Babam, ther han och lär blifwa thenne Wintern öfwer, haar han strax hållit ett stoort KrijgzRåd, och aff alla *Bassar* och *Turkiske Magnater* låtit *votera*, om thet wore godt at hålla Freden medh Pälén, och ther emoot föra Krijgh med Ryssen.

4. Men effter tree dagars *deliberation* är effter Keysarens willia slutit, at fortsätta Krijget wijdare oföränderligit emoot Pälén och at man skulle emoot ändan aff *May* Månaden låta *Turkiske Krijghären* tijt *marchera*, Ty, när Pålackerne, slöto the, äre öfwerwundne, så kunna wij och öf(wer)winna Muschowiten och then Christlige Keysaren.

5. *Turkiske Keysaren* wil i Person bijwista sitt Läger medh *Tartariske Ham*, och taga närmeste wägen hastigt til *Russisk Lemberg*/ och ther ifrån til *Warschau*. Så offta han, *Keysaren*, äter, dricker eller jagar, så haar han *Staden Dantzic* i *Munnen*.

1. Uznałem za dobre i właściwe by napisać do Jego Miłości przy tej okazji, że pewien szlachcic polski z Bożą pomocą wraca do swej ojczyzny.

2. Nie piszę do wszystkich Panów Komisarzy, ponieważ wiem, że daleko od siebie w Polsce mieszkają, a JM rezyduje przy granicach naszego Cesarza.

3. Gdy wspomniany Cesarz przybył do Baba, gdzie podobno ma spędzić tę zimę, zaraz zwołał wielką radę wojenną i nakazał wszystkim baszom i magnatom tureckim głosować, czy dobrą byłoby rzeczą utrzymać pokój z Polską, a za to podjąć wojnę z Rosją.

4. Lecz po trzech dniach deliberacji w zgodzie z wolą Cesarza zdecydowano, by dalej niezmiennie wojować z Polską i pod koniec maja nakazać tam wmaszerować armii tureckiej, albowiem, gdy Polacy zostaną pokonani, możemy także zwyciężyć Moskowitów i Cesarza Chrześcijańskiego.

5. Cesarz turecki chce we własnej osobie z Chanem tatarskim wizytować swój obóz i szybko udać się najbliższą drogą do ruskiego Lwowa, a stamtąd do Warszawy. Jak tylko Cesarz je, pije lub poluje, ma Gdańsk na ustach.

6. *Caplan Bassa* är beordrat at gå med en deel aff KrijgzMachten til Ungern och ther ifrån til Krakau.

7. Man skickar åter Gesandter också til Romerske och Muschowitziske Keysaren, at the intet *assistera* Pälén. Om thesse *Potentater* sådant göra, lär thet wara theras egen *ruin*.

8. Then *Triumph* som Turkiske Keysaren öfwer sin sijdste *Victorie* för Kaminik Podolsky igenom sitt heela *Dominium* haar hållit, är intet at beskrifwa.

9. Troor mijne Ord som äre uthan bedrägerij, ty iagh är en Christen, och älskar Romerske och Grekiske Troon: Troo I migh intet, så är thet med Eder giordt, och warda I heela Christenheeten bringandes i *ruin*. Sårgen, iagh beder Eder för then Korszfäste Christi skul för Edert Rijke, och achten Eder *ruin* intet så ljtet.

10. Wårt Hoff weet alt hwad hoos Eder dageligen skeer, ty han haar sina wissa *Spioner* hoos Eder, och haar sändt sidst några *Armenier* ifrån Kaminik til Warschau, som är Eder Konungs Säte, hwad I ther för Råd h pläga, lära the uptäckia.

11. Iagh beder än för Guds skul at I mina aff godt hierta kommande trogne Förmaningar intet welen förachta, ty alla heemligheeter emoot Eder och andre äre migh uppenbare.

12. Eders Durchl. känner migh, och warder sig lätteligen

6. Kapłanowi Baszy nakazano z częścią wojsk iść na Węgry i stamtąd na Kraków.

7. Wysłano także posłów do Cesarzy rzymskiego i moskiewskiego, by ci Polsce nie asystowali. Gdyby owi potentaci tak uczynili, byłoby to ich ruina.

8. Ów triumf, który Cesarz turecki odbył w całym dominium po swej ostatniej wiktorii pod Kamieńcem Podolskim, nie da się opisać.

9. Uwierz mym słowom, które nie zawierają podstępu, ponieważ jestem chrześcijaninem i kocham wiarę rzymską i grecką: jeśli nie uwierzy mi Pan, jest Pan zgubiony i całe chrześcijaństwo doprowadzone do ruiny. Z troską błagam Pana przez Chrystusa Ukrzyżowanego i dla Waszego kraju, bójcie się Waszej ruiny.

10. Dwór nasz wie o wszystkim, co u Was dzieje się każdego dnia, ponieważ ma u Was swych szpiegów i posłał niedawno kilku Ormian z Kamieńca do Warszawy, która jest stolicą Waszego króla, i mają się dowiedzieć, o czym Wy tam radzicie.

11. Raz jeszcze proszę, na Boga, byście nie gardzili moimi upomnieniami, płynącymi z dobrego serca, jako że znane mi są wszystkie tajemnice wobec Was i innych.

12. Wasza Miłość zna mnie i łatwo przypomni sobie, kim jestem.

påminnandes, hwem iagh är. Iagh skrifwer förtrooligen.

13. Keysaren haar gifwit migh *ordre*, at komma tillbaka, til at skärskåda en Saak i *Saravia* effter Moldauiske *Hospodarens* dödh, och hafwer iagh effter affgiord Saak öfwerskickat 70000 Rijkzdl. för Keysaren åth Ianitscharerne i Kaminik.

14. Thet warder Keysaren aff hans stoorra Herrar illa uthtydt, at han intet Eder medh Sabelen uthrootat.

15. Iagh beder at uppenbara sådant hans Kongl. Mayst. FältHer:n och *Senatorerne*, och at förtijga mitt Nampn ther widh.

16. I Podolien skole widh Wårens begynnelse samblas ihoop 5000 Man til Slawer, för hwilka Kädiorne allareedo äro öfweerskickade.

17. Förwänten theszlijkes intet och at man Eder anfaller, uthan kommen I förr, och bemöden Eder föruth at blifwa Ukraine mäcktig igen, på thet, thet thetta Skalcachtige och otroogne Folcket Eder meera tienar än skadar, hwilket Eder mycket nödigt lär vara.

18. Sluteligen önskar iagh aff hiertat, at I, i thetta åhr må hafwa lyckligare *Successer* än i thet förra.

Piszę w zaufaniu.

13. Cesarz dał mi rozkaz, bym wrócił, by wyjaśnić pewną sprawę w Besarabii po śmierci Hospodara mołdawskiego, a po załatwieniu tej sprawy mam przesłać Cesarzowi 70000 talarów dla janczarów w Kamieńcu.

14. Wielcy panowie zarzucali Cesarzowi, że szablą Was nie zniszczył.

15. Proszę to przekazać Jego Królewskiej Mości, wodzom polnym i senatorom, a przemilczę przy tym moje imię.

16. Na Podolu z początkiem wiosny zbiera się 5000 mężczyzn na niewolników, dla których przesłano już łańcuchy.

17. Nie zwlekajcie aż Was napađną, lecz wyprzedźcie, a zatroszczcie się uprzednio, byście się ponownie wzmocnili na Ukrainie, aby ten podły i niewierny lud bardziej Wam służył niż szkodził, czego wydaje się bardzo potrzebujecie.

18. Na koniec z serca Wam życzę, abyście tego roku mieli więcej sukcesów niż w ubiegłym.

vñthndt at han lites Eder medh Sabelen vñhrostat.
 Zaah beder at vppenbara sådant hans Konal. Manff.
 Kalle Herin och Senatorerne, och at förståga mitt Namn
 ther widh. I Podolien stole widh Wärens begynnelse
 sambas thoo 5000 Man til Slauer/ för hvilka Kä-
 diorne allareedo äro öfwerskickade. Förwäntan thestills-
 kes innet och at man Eder anfäller/ vñhan kommen I för-
 och benneden Eder förvñh at biswa Vtraine mächtig igen/
 vñ thet/ thet theta Skickachtige och ötroogne Folket
 Eder meera ienar än Kabar / hwilket Eder mycket nödigt
 lär wara. Slutligen önskar jagh Eder aff hertals/
 at I i theta år må hafwa lyckligare Successer än
 i thet förra.

II. 3. Strona 3. Listu

2. Tekst łaciński

Opublikowany przez Kluczyckiego tekst łaciński jest bez wątplenia ściśle spokrewniony z tekstem szwedzkim. Nagłówek głosi, że jest to „kopia listu”; przypuszczać więc należy, że oryginał był również tekstem łacińskim. Podaje całość, wprowadzając numerację akapitów:

Kopia listu pisanego z Turek do Jmci Pana Kasztellana Czerniechowskiego, anno 1673, in Februario.

Illustrissime Domine Castellane Czerniechoviensis,
Domine, Domine et amice

1. Visum mihi illustrissimam Dominationem certiozem facere, nactus occasione certam per Dominum Jaworski, equitem Polonum, qui ex gratia Dei redit in Patriam suam.
2. Non scribo ad omnes Commissarios, cum sciam, procul illos residere in Polonia; sed illmo Dno nuntio, confinium habenti.
3. Cum Caesar Turcarum, qui cum venit Babam, in qua et hiemabit, consilium iniiit cum omnibus Bassis et magnatibus Turcicis, an tenenda pax cum Polonis, aut excitandum bellum cum Moschis.
4. Post triduas deliberationes et consilia, conclusum ex mente Caesaris immutabiliter, aggrediendos esse Polonos; ultimis diebus Maij moturus e loco; victis autem Polonis, facilius debellabimur Moschos et Caesarem Christianorum.

5. In persona sua cum Hano adire vult quam citissime Leopolim, Leopoli Varsaviam, sedem Vestram, et postea Gedanum prosequi.
6. Kaplan Bassa cum certo exercitu prosequetur Hungariam, et inde Cracoviam.
7. Legatos assignavit ad Moschos, ne suppetias Polonis ferant ; quod ipsi ut stuli facient, et postea et ipsi peribunt.
8. Triumphum, quem fecit per totum dominium suum, enarrare non est possibile.
9. Credite dictis meis infallibilibus, quia sum Christianus, filius Sanctae fidei Romanae ; si non dabitis mihi fidem, actum erit de vobis, et totam Christianitatem amittetis. Timete, per Deum Crucifixum moneo vos.
10. Minas vestras flocci pendit ; in dies scit per exploratores, quid facitis, quid molimini. Et nunc misit Cameneo Varsaviam, sedem vestram, Armenos ; hi, quid concili erit, revelabunt illi.
11. Iterum repeto, per Deum non spernatis monita mea ; omnia secreta mihi patent.
12. Illa Dominatio novit hominem, facile conijciet ; confidenter scribo.
13. Cum Caesar redire me iussit ad decidendam unam causam post obitum Domini unius Moldaviae, ut calcatis rebus accipiam 70 000 taleros pro Caesare.
14. Magistratus illius vertitur illi in malum, quod vos gladio non percusserit.
15. Meum affectum, rogo, manifestet Serenissimo Regi – Ducibus et Senatoribus vestris, et nomen suum supprimatur.
16. 5000 in Podolia peremptorie pro vere scribere iussit tabernaculorum, pro quibus catenae missae sunt.
17. Non expectis, ut vos aggrediatur, vos illum praeoccupate, et de recuperanda Ucraina diligenter laborate, quia inimicissimi vobis sunt,
18. Fortunam et successus alios, et meliores pro hoc anno vobis ex animo opto. &c.

3. Uwagi porównawcze

Mimo że obydwa teksty różnią się nieco, mają niewątpliwie tę samą podstawę – co nie wyklucza mutacji pośrednich. Bibliotekarz Wilanowski, Franciszek Ksawery Kluczycki, kopiował najprawdopodobniej rękopis łaciński i kopię umieścił w zbiorze „Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego”, bez wątpliwości co do właściwego adresata. Nagłówek i inicjalna fraza, *Castellane Czerniechoviensis* koryguje niespójną tytulaturę szwedzką, gdzie odbiorca nazywany jest raz to – w postaci celownikowej – „kasztelanem *Czarniozensem*”, raz – w przydawce – *Czerniozensis*, współczesna pisownia nakazuje identyfikację kasztelana *Czernihowskiego*.

Tekst łaciński zawiera jednak przynajmniej dwie istotne informacje, których brak w wersji szwedzkiej.

1. W zasadzie spoza tekstu, z nagłówka niewiadomego autorstwa, pochodzi dokładniejsza datacja listu: luty 1673. Tekst szwedzki (tytuł, w. 3 i 16) pozwala jedynie sądzić, że moment powstania listu to zima 1673.
2. Posłańcem, przekazicielem listu był pan Jaworski, w wersji szwedzkiej „anonimizowany” jako pewien polski szlachcic powracający do ojczyzny.

Tekst szwedzki jest nieco obszerniejszy, choć różnice mają nierówną wartość informacyjną. Jednak jest taka informacja, której brak w kopii łacińskiej, i która mogłaby pomóc w ewentualnej identyfikacji autora, a inny fragment ma istotną wartość taktyczno-wojenną:

1. Miejsce pobytu adresata (wers 2.) określone jest mniej eliptycznie: pan kasztelan rezyduje blisko granicy „naszego cesarza”, w wersji łac. tylko *confinium*, „przy granicy”.
2. Wers 5. zawiera wzmiankę o zachowaniu sułtana, który „Gdańsk ma na ustach gdy je, pije czy poluje”. Że Lwów (Leopolis, Lemberg) to miasto „ruskie” nie musiała wersja łacińska przypominać.
3. Sułtan według wersji szwedzkiej posłów wysłał do Moskwy i cesarza rzymskiego, o tym drugim kopia łac. nie wspomina (wers 6.).

4. Triumf sułtan odbył po zdobyciu Kamieńca (w sierpniu 1672 – wersja łac. nie mówi o przyczynie triumfu – wers 7.).
5. W wersie 8. autor listu przedstawia się jako chrześcijanin, kochający wiarę rzymską i grecką, w kopii łacińskiej jest tylko rzymskim katolikiem.
6. Wers 12. wskazuje ostatecznych odbiorców 70 000 talarów – janczarów w Kamieńcu, co – w zarysowanej sytuacji – miało pierwszorzędne znaczenie wojskowe. Tekst łac. nie wymienia *Saravii* (prawdopodobnie chodzi o Besarabię).

Konkluzja, wobec braku ewentualnej wspólnej podstawy obu wersji, nie może być ostateczna. Skrupulatny Kluczycki tekstu polskiego najpewniej nie miał, korzystał z podstawy łacińskiej, a sam najpewniej łacińskiego przekładu nie dokonywał. Istnienie polskiego oryginału trudno jest podważać; gdyby tłumacz szwedzki przekładał z łaciny z pewnością zachowałby latynizmy w postaci bliższej oryginalnej – te, które w wersji szwedzkiej się trafiają, przeszły pewnie w większości przez polszczyznę. Pewien ślad może budzić wątpliwości, czy podstawą przekładu szwedzkiego jest polszczyzna – nazwa własna przyłodka *Baba* trafia do tekstu szwedzkiego w formie *Babam*, łac. acc., jako neolatynizm, ale mogła się pojawić i w starszwedzkim i w staropolskim w tej samej postaci. W każdym razie wykluczyć można, by podstawą wersji szwedzkiej była kopia łacińska w postaci opublikowanej przez Kluczyckiego.

Połączone dane z obu tekstów pozwalają za datę powstania listu uznać luty 1673 r., adresatem był Jan Sobieski. Autorem tekstu był ktoś znakomicie obeznany z realiami dworu osmańskiego, a także z realiami polskimi, bliski zaufany zarówno sułtana Mehmeda IV, jak i Jana Sobieskiego. Autor w najwyższym stopniu sprzyja Sobieskiemu i Rzeczypospolitej, jednak w odniesieniu do Polski posługuje się konsekwentnie zaimkami dzierżawczymi *wasz*, *wasze* etc. (*waszego kraju*, *stolica waszego króla* i in.), kurier – pan Jaworski – to szlachcic polski, który powraca do swej ojczyzny – pośrednich sygnałów, świadczących, że autor nie identyfikuje się z polskością, można wskazać jeszcze kilka. Formy w obu tekstach, choć znacznie wyraźniej w szwedzkim, wskazują natomiast na autoidentyfikację bliższą perspektywie tureckiej. Tekst szwedzki – wyraźnie inaczej niż łaciń-

ski – deklaruje „rzymską i grecką” tożsamość religijną respondenta Sobieskiego.

4. Tło historyczne

Datacja i referowane realia pozwalają osadzić tekst w ścisłym związku z bitwą pod Chocimiem (listopad 1673). List zawiera sporo wiadomości, które mogły ułatwić wiktoryę – upomnienie okazało się nadzwyczaj skuteczne. Oczywiście, nie można listu uważać za jedyną przyczynę sprawczą sukcesu Jana Sobieskiego. Jeśli interpretacja jest trafna i trafnie rozpoznano odbiorcę listu i ciąg wydarzeń historycznych, to list „od kogoś przy dworze tureckim” mógł jednak zaważyć na przyszłych losach Polski i Turcji.

Niejasna jest dla mnie wzmianka o śmierci hospodara mołdawskiego – dwór osmański odebrał władzę gospodarowi Jerzemu Duce w 1672 r., lecz żył on nadal i ponownie tron objął sześć lat później jako Jerzy III.

Przekład szwedzki świadczy swoim istnieniem o zainteresowaniu Szwecji Karola XI wydarzeniami na pograniczu polsko-osmańskim, choć dopiero znacznie później i w innej konstelacji państw teren ten stanie się, jak wiadomo, obszarem szwedzkiej ekspansji, zakończonej bitwą połtawską (1709). Nie dotarłem do źródeł, mówiących, w jaki sposób tekst listu stał się znany w Szwecji.

5. Autor listu

O ile tożsamość adresata nie budzi wątpliwości, o tyle ustalenie autora może być jedynie przedmiotem spekulacji. Wydaje się jednak, że warto podjąć ryzyko i wskazać możliwą odpowiedź. Otóż, przy tak skromnych i niepewnych danych oraz wielości kandydatur, wskazałbym na Jerzego Franciszka Kulczyckiego (niem. Georg Franz Kolschitzky, ukr. Юрій-Франц Кульчицький, serb. Фрањо Ђура Колчић), jedną z najbarwniejszych postaci epoki, bohatera narracji etnicznych Polski, Austrii, Serbii, Ukrainy (Harasimowicz 2007; PSB, 1970; Teply 1980). W roku 1673 miał trzydzieści trzy lata, był

już dojrzały w kupieckiej (i prawdopodobnie szpiegowskiej) działalności, notki biograficzne podkreślają jego wyznanie grekokatolickie, o czym wprost mówi tekst szwedzki. Kulczycki mógł zdobyć zaufanie dworu osmańskiego i jako zręczny kupiec otrzymywać misję, jak ta, o której wspomina. Ogromną rolę odegrał podczas oblężenia Wiednia, dziesięć lat po napisaniu listu. Jego służba dla Sobieskiego jest we fragmentach udokumentowana. Sobieski mógł jednak korzystać również z pomocy któregoś z fanariotów, grekokatolików, biegłych i w językach, handlu, i w sztuce szpiegowskiej.

Il. 4. Portret Jerzego Franciszka Kulczyckiego, autor nieznan, datowany na IV ćw. XVII w., z Muzeum Czartoryskich w Krakowie. Źródło: http://commons.wikimedia.org/wiki/File%3AJerzy_Franciszek_Kulczycki_11.PNG

List „od kogoś z Turek” jest tekstem mocnym, przy braku oryginału znanym w dwóch wersjach, pobudzającym wyobraźnię badawczą, lecz także literacką (i filmową) i pozostawiającym sporą przestrzeń niedookreślenia, po części przez „kogoś” zamierzonego. Może przestroga „z Turek” znajdzie jeszcze pełniejszą interpretację?

Bibliografia

- Estreicher, K. (1898). *Bibliografia polska*, Część III. Tom V. Lit. E. F. Wydanie Akademii Umiejętności. Kraków.
- Hansson, S. (1982). *"Afsatt på swensko". 1600-talets tryckta översättningslitteratur*, Göteborg, Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet 5.
- Harasimowicz, C. (2007). *Victoria. venimus, vidimus, Deus vici*. Warszawa TopInvest.
- Kluczycki, F.K. (1881). *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*. T. 1, cz. 2, obejmująca pisma od roku 1672 do roku 1674, Kraków: nakł. Akademii Umiejętności Krakowskiej, Wydawnictwa Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie, n. 21.; „Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia”, t. 2.
- PSB (1970). Zygmunta Abrahamowicz, Jerzy Franciszek Kulczycki, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVI, (1970), s. 128–129.
- Ślaski, K. (1977). *Tysiąclecie polsko-skandynawskich stosunków kulturalnych*. Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Teply, K. (1980). *Die Einführung des Kaffees in Wien: Georg Franz Koltschitzky, Johannes Diodato, Isaak de Luca*. Wien.
- Sygnatury tekstu: Kungliga Biblioteket F1700 Br.1307, LIBRIS-ID:2519049, sp. 0718:06Collijn.